

Ципліцька О.О.кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу промислової політики
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»**Tsyplitska Olena**

SO «Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine»

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ****METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ANALYSIS
OF INSTITUTIONAL MECHANISM
OF THE INDUSTRIAL MODERNIZATION**

У статті обґрунтовано використання синтезу інституціонального та синергетичного підходів як методологічної основи дослідження інституціонального механізму модернізації промисловості. Визначено, що в умовах недостатньої акцентованості державної економічної політики на проблемах промислового розвитку, нестачі капітальних інвестицій для техніко-технологічного оновлення промислового виробництва ключова роль для їх вирішення відводиться інститутам й інституціям регулюючого характеру та їх взаємозв'язкам. До їх складу віднесено нормативно-правове та законодавче забезпечення модернізації промисловості, систему державних та недержавних інституцій, неформальні норми і правила, а також патерни економічної поведінки. Подано короткий аналіз цих складників із позиції інституціонально-синергетичного підходу та запропоновано напрями їх змін із метою досягнення цілей промислової модернізації.

Ключові слова: методологія дослідження, інституціональний механізм, інституціонально-синергетичний підхід, модернізація промисловості, формальні та неформальні інститути, патерни економічної поведінки.

В статье обосновано использование синтеза институционального и синергетического подходов как методологической основы исследования институционального механизма модернизации промышленности. Определено, что в условиях недостаточной акцентированности государственной экономической политики на проблемах промышленного развития, недостаточности капитальных инвестиций для технико-технологического обновления промышленного производства ключевая роль для их решения отводится институтам и институциям регулирующего характера и их взаимосвязям. В их составе нормативно-правовое и законодательное обеспечение модернизации промышленности, система государственных и негосударственных институций, неформальные нормы и правила, а также паттерны экономического поведения. Дан краткий анализ этих компонентов с позиции институционально-синергетического подхода и предложены направления их изменений с целью достижения целей промышленной модернизации.

Ключевые слова: методология исследования, институциональный механизм, институционально-синергетический подход, модернизация промышленности, формальные и неформальные институты, паттерны экономического поведения.

The article substantiates the use of institutional and synergetic approaches synthesis as methodological basis for the research of industrial modernization institutional mechanism. It is defined that under such conditions as lack of public policy focus on the problems of industrial development, insufficiency of capital investments for technical and technological updating of industrial production the key role for their decision belongs to institutions, regulatory organizations, and their interrelations. They include the legal and regulatory framework for industrial modernization, the system of public institutions and their competencies, non-government institutions and their functions, informal norms and rules, and patterns of economic behaviour. A brief analysis of these components is given from the standpoint of institutional and synergetic approach and the directions for their changes in order to achieve the goals of industrial modernization are proposed. They include, in particular, changes in the role of public institutions from control and supervision to service and facilitative functions, implementation of the

instruments for changing informal rules, and correction of economic behavior patterns through the spread of new experience in economic activity and forms of partnership. It was determined that the institutional approach considers the institutional mechanism of industrial modernization as a system of interrelated institutions and organizational forms embodying them. Due to dynamic nature of institutional linkages and nonlinearity of modernization processes in the industrial sector, the synergetic approach describes the mechanism of evolutionary formation the whole from parts (institutions) and their sustainable joint development. From the synergetic approach point of view, the institutional mechanism of industrial modernization has such properties as integrity, dynamism, hierarchy and nonlinearity. The institutional and synergetic concept of industrial modernization mechanism functioning is based on its properties of uniting institutions and turning them into the main driving force of industrial development.

Key words: research methodology, institutional mechanism, institutional and synergetic approach, modernization of the industry, formal and informal institutions, patterns of economic behavior.

Постановка проблеми. Недостатня обґрунтованість стратегії сучасних реформ, які супроводжуються погіршенням ринкової кон'юнктури для експортерів, суттєвим скороченням обсягів промислового виробництва, нестачею людських, фінансових, матеріально-технічних ресурсів для відновлення промислового сектору, призводить до поглиблення інституціональних протиріч у процесах економіко-інституціональних трансформацій.

Інституціональному складнику економічного, зокрема промислового, розвитку не було приділено достатньої уваги в ході лібералізації та стабілізації економіки. Перевага віддавалася почасти формальній інституціоналізації ринкової економіки, а саме трансплантації іноземних інститутів в українську економіку, проте без реальної інституціоналізації, тобто без закріплення, легітимації та укорінення нових інститутів у суспільно-економічному житті. Мутація трансплантованих інститутів в інституціональній системі України стала причиною появи інституціональних пасток, які стримують промислому модернізацію та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Технологічне оновлення промисловості значною мірою залежить від капітальних інвестицій, вкладених у нове устаткування, машини, прилади й інструменти. Значна частка таких інвестицій спрямовується на технічне переозброєння в ході реалізації інноваційних проєктів на підприємстві, що є пусковим механізмом модернізації промисловості.

За даними Державної служби статистики України [1], частка прямих інвестицій у виробничу та добувну промисловість із 2010 р. переважно скорочувалася; їх зростання розпочалося лише у 2017 р. завдяки політичній та економічній стабілізації, отриманню кредитних коштів від МВФ, проведенню пенсійної реформи та підвищенню рівня мінімальної заробітної плати, притому індекс інвестиційної привабливості у цьому році вперше з 2014 р. знизився з 3,15 до 3,03.

При цьому промислові підприємства все ще залишаються лідерами з наповнення державного бюджету. За даними Державної фіскальної служби України [2], у 2018 р. добувна промисловість забезпечила 10,6%, а переробна – 6,8% усіх податкових надходжень. Водночас промисловість має високий рівень тінізації, що пов'язується зі значним податковим тиском та намаганням скоротити видатки в умовах зростання вартості енергоносіїв.

Обсяг державних інвестицій у промисловість за період 2002–2017 рр. коливався, а з 2015 р. розпочалося їх стабільне зростання у номінальному вираженні, і в 2017 р. їх обсяг становив майже 2,5 млрд. грн. Проте кошти насамперед спрямовувалися на виконання державних цільових програм реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу та реструктуризацію вугільної та торфодобувної промисловості, оминаючи інші важливі галузі промисловості. Капітальні інвестиції у промисловість за 2010–2018 рр. збільшилися лише у 1,56 рази, досягнувши величини у 200 млрд. грн, тоді як за цей же період індекс промислової продукції становив 86%, що свідчить про їх недостатність для оновлення технологій та вироблення конкурентоспроможної продукції.

Таким чином, відсутність внутрішньо узгодженої промислової політики в умовах слабкої інституційної спроможності держави стала причиною уповільнення промислового розвитку, скорочення конкурентоздатності промислових підприємств та їхнього експортного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи методології інституціонального напряму в економічній науці були закладені в працях А. Алчіана, Дж. Бьюкенена, Р. Коуза, Д. Норта, Дж. Ходжсона тощо, а синергетичного підходу до аналізу соціально-економічних систем – у роботах Х. Хакена. Напрями застосування цих двох підходів, у тому числі в їх поєднанні, для аналізу проблем розвитку промислового та інших секторів економіки можна знайти в працях Л. Гайсиної, Г. Гамулліної,

В. Геєця, Т. Єгорової, Б. Кузнецова, Д. Расказова, О. Фальченко, С. Шманьова, І. Яненкової та ін. Разом із тим аспект промислової модернізації як проблеми розвитку соціально-економічної системи з боку інституціонального та синергетичного підходів розкритий у працях зарубіжних та вітчизняних учених недостатньо, а тому потребує докладного вивчення та обґрунтування переваг під час використання обох указаних підходів.

Метою дослідження є обґрунтування застосування синтезу інституціонального та синергетичного підходів до вивчення інституціонального механізму модернізації промислового сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах постійних трансформацій національної економіки, коли склад, зв'язки та інтереси учасників трансакцій характеризуються просторово-часовою невизначеністю, сподівання на формування ефективної інституціональної системи еволюційним шляхом є марними. Тому формальний підхід до вбудовування іноземних інститутів в існуючу інституціональну систему видається більш швидким та дієвим в умовах досить коротких політичних та економічних циклів. Однак без належних зусиль держави в перетворенні запозичених норм та правил у господарські рутини утворилися видозмінені способи дій (або інституційні пастки). Наприклад, існуючі способи оподаткування та відносини між платниками податків й контролюючими органами сформували прагнення суб'єктів господарювання ухилитися від оподаткування доступними легальними, а почасти й нелегальними методами. Реальна ж інституціоналізація являє собою найбільш доцільний для національної економіки варіант, оскільки він сприяє органічному вбудовуванню найбільш ефективних обмежень, норм та правил, що формують поведінковий вектор підприємництва, в інституціональну систему країни.

У рамках ринкової економіки необхідна наявність певної стабілізуючої основи, біля якої могли б упорядкуватися стійкі структурні складники інституціональної системи економіки. Такою основою можуть стати довготривалі господарські зв'язки, на основі яких складаються форми організованої господарської співпраці. Вони можуть бути оформлені як сітьові структури бізнесу, державно-приватне партнерство, співпраця наукових, освітніх установ та бізнесових структур тощо.

Встановлення державою модельних інститутів, що обмежують поле ринкової взаємодії, передбачає існування механізму реалізації інституціональних вимог у повсякденному житті економічних агентів. Такий механізм асо-

ціюється із системою трансформації та впорядкування господарських ролей і взаємовідносин суб'єктів відповідно до традиційних та нових, закріплених у нормах права або моралі інститутів суспільства.

Проведений аналіз наукових підходів до вивчення систем інституціонального забезпечення економічних трансформацій показав, що сьогодні відсутні єдиний методологічний підхід та концептуальні основи їх дослідження. Такий підхід має «забезпечувати баланс між державою, бізнесом і громадянським суспільством, як це історично склалося в розвинутих країнах, де основним ресурсом сьогодні виступають знання, на відміну від тенденцій в українському суспільстві та Українській державі, де одночасно існують політична, економічна, та гуманітарна кризи» [3, с. 6].

Дослідження інституціонального механізму має виходити з того, що він являє собою систему взаємопов'язаних елементів, інституціональну систему, основу якої мають становити елементи, які забезпечать сталість зв'язків. До них можна віднести: 1) нормативно-правову базу; 2) систему державних інституцій, їх компетенції; 3) недержавні інституції, їхні функції; 4) неформальні норми та правила; 5) патерни економічної поведінки.

Така методологія є доволі універсальною і дає змогу проаналізувати інституціональний механізм стосовно будь-якої сфери суспільно-економічного життя, в якій він формується та проявляє себе. Нормативно-правова база аналізується з погляду чинних законних та нормативно-правових актів, які регулюють порядок відносин між суб'єктами; система державних органів, що впливає на досліджувані явища і процеси, передбачає аналіз їх структури, функцій та повноважень, взаємодії та координації. Недержавні інституції являють собою широкий спектр бізнесових, освітньо-наукових та громадських формувань як сітьові структури бізнесу (кластери, індустріальні парки, асоціації галузевих виробників, спілки промисловців тощо), освітні заклади, науково-дослідні установи, профспілки, громадські організації та ін. Неформальні норми та правила пояснюють здатність суб'єктів ринку, що здійснюють промислове виробництво, слідувати формальним нормам та правилам, а також специфічні чинники та процедури прийняття рішень. Патерни поведінки (від англ. *pattern* – зразок, шаблон, модель) промислових виробників, які є безпосередніми виконавцями завдання модернізації промислового виробництва, являють собою звичну форму поведінки, яка виокремлюється в ході отримання досвіду взаємодії зі споживачами, постачальниками, державою,

громадськими інституціями тощо. За висловом Т. Крайнікової, «у патернах архівується досвід їхнього носія» [4, с. 1]. Патерни тісно пов'язані з культурою суспільства як адаптивним механізмом людства, що виявляється у засвоєнні уроків та здійсненні обміну між людьми патернами або моделями для життя. Ці схеми і моделі щоденно пронизують усі аспекти соціальної взаємодії людей [5, с. 367].

Ключовим для інституційних змін є безупинна взаємодія між інститутами й організаціями в економічному середовищі з його рідкістю і, отже, конкуренцією [6]. Конкуренція змушує постійно інвестувати в навички і знання для отримання переваг на ринку. Вони будуть формувати більш глибоке сприйняття існуючих альтернатив, розширювати поле зору та збільшувати можливості щодо просування на ринку. По суті, ці умови стають і умовами модернізації промислового сектору.

Звідси можна стверджувати, що інституціональний механізм модернізації промисловості має динамічний характер, оскільки він змінюється під впливом своїх внутрішніх компонентів – від зміни технологій та появи інноваційних продуктів до зміни індивідуальних та колективних цінностей та парадигм державного регулювання економіки. Тому до аналізу такого механізму може бути застосовано синергетичний підхід, оскільки під час розгляду функціонування або реалізації будь-якого механізму як динамічного процесу завжди присутній як дієвий чинник деякий активний, такий, що здійснює зворотний зв'язок, елемент [7, с. 24].

Синергетика, за визначенням Г. Хакена, являє собою міждисциплінарний напрям, що означає «самоорганізацію, цілеспрямований процес, у ході якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи» [8]. Використовуючи синергетичний підхід, можна визначити універсальні закономірності виникнення порядку з хаосу відносно соціально-економічних систем, а саме простежити закономірності формування та функціонування інституціональних механізмів модернізації промисловості, їх еволюцію, способи організації, використовуючи іноземний досвід та історичну ретроспективу становлення таких механізмів в Україні. З погляду синергетики еволюційні зміни відбуваються за рахунок сил внутрішньої взаємодії, під дією внутрішніх стимулів, не потребуючи втручання зовнішніх чинників, що не належать системі. Разом із тим синергетичний підхід та використовувана ним математика не дають змоги врахувати мінливості інститутів і навіть часто не враховують інститути як найважливіші елементи системи [7, с. 24]. Тому важливо для

створення вірогідної моделі функціонування інституціонального механізму, що здатний проявляти синергетичні ефекти в ході забезпечення промислової модернізації, об'єднати синергетичний та інституціональний підходи. Так, синергетика дасть змогу описати механізм формування еволюційного цілого (інституціональний механізм) із частин (інститутів та інституцій), складної структури з відносно простих, а також їх сталий спільний розвиток.

Промисловий сектор та інституції, що його оточують (держава, сітьові структури, освітньо-наукові заклади тощо), характеризуються цілісністю (виступає складною системою соціально-економічних, екологічних, технологічних та інших елементів та зв'язків, відсутність або слабкість одного з яких викликає руйнування всієї системи, породжує її неефективність), динамічністю (складові елементи, зв'язки в секторі є непостійними та мінливими у часі), ієрархічністю (промисловий сектор являє собою різномірневу організацію – від загальнодержавного рівня до місцевого, водночас він є частиною глобального промислового сектору), а також нелінійністю процесів модернізації, які в ньому відбуваються (непропорційність реакції промислового сектору на зміну внутрішнього чи зовнішнього середовища). Порядок у такій системі зумовлюється ефективним функціонуванням інституціональних зв'язків.

Виявити особливості формування інституціональних механізмів у сфері забезпечення модернізації промислового сектору в рамках методології, що заснована на інституціонально-синергетичному підході, дасть змогу аналіз указаних вище складників інституціонального механізму по Україні.

Нормативно-правова база як невід'ємний елемент інституціонального механізму модернізації промисловості передбачає конституційні основи, законодавче та нормативно-правове забезпечення функціонування судової системи, яка дає змогу захищати свої інтереси промисловим виробникам у ході впровадження нових технологій, зміни умов господарської практики, системи оподаткування тощо; надійної системи захисту прав інтелектуальної та промислової власності, які виникають у ході проведення досліджень і розробок на промислових підприємствах; фінансових, організаційно-економічних, інвестиційних, трудових та інших правовідносин у господарській практиці; системи захисту приватної власності тощо. Слід відзначити, що в Україні законодавче поле, що регулює модернізацію промисловості або ж економіки у цілому, не наповнене, а суміжні закони часто не виконують покладені на них функції. Сукупність законодавчих та нормативно-правових

актів, дотичних до процесів модернізації промисловості, подано в табл. 1.

У систему державних інституцій України, що мають сприяти модернізації промисловості, включено Експортно-кредитне агентство, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Державна інвестиційна компанія, Державне агентство з інвестицій та розвитку, Офіс залучення інвестицій, експериментальний проект «Фонд підтримки винаходів». Вони не виконують повною мірою покладених на них державою функцій, більше того, їхні цілі та завдання подекуди дублюються, що говорить про неефективність організації системи таких інституцій. Найбільш успішною установою нині виступає Офіс із просування експорту.

Створення недержавних інституцій, які стимулюють промислову модернізацію, стало надзвичайно актуальним і є на порядку денному низки бізнесових та регіональних ініціатив. По суті, вони є інститутами розвитку, які реалізують значні синергетичні ефекти. До них відносяться: індустріальні парки, які знову набувають актуальності в контексті реформи децентралізації як один із напрямів розвитку територіальних громад, технопарки як осередок інноваційної діяльності, кластерні структури, бізнес-інкубатори, технологічні платформи, бізнес-асоціації. Втім, масштаби їхньої діяльності, рівень активності та глибина співпраці не досягли ще рівня розвитку подібних інституцій у Європейському Союзі через відсутність значного історичного досвіду таких партнерств та дієвої державної підтримки.

Стимулювати створення подібних інституцій має комплекс неформальних та формальних обмежень, який створює можливість для постійних периферійних змін інституційної системи. Ці невеликі зміни формальних правил та неформальних обмежень поступово змінюють інституційну систему так, що в ній закладається зовсім інший набір альтернатив, аніж той, який був спочатку [9, с. 27]. За постійного повторення вибору нових альтернатив будуть сформовані нові патерни економічної поведінки, яка забезпечить належні канали функціонування інституціонального механізму модернізації.

Поведінкові патерни тісно пов'язані із соціальними цінностями, серед яких найважливішими виступають інструментарні, які, по суті, є фундаментальною причиною модернізації та розвитку інституціональної системи [10, с. 31]. Індивіди слідує поведінковим патернам, змінюють їх, а патерни, як і інститути, що їх формують, шляхом низхідного причинного зв'язку впливають на пізнавальні можливості індивідів та їх переваги. Оскільки набори поведінкових моделей можуть варіюватися в рамках однієї

культури або використовуватися акторами вибірково в ході адаптації до екзогенних викликів або шоків та ендогенним поступовим змінам, інституціональний механізм має надати інструменти для відповіді на такі виклики (які вже породжені глобальною економікою) з боку промислового бізнесу. У цьому разі перед системою управління постає завдання виходу на точку зміни траєкторії розвитку системи та визначення детермінант, під впливом яких система перестає притягуватися до попереднього стаціонарного стану та прямує до нового [11, с. 73].

Інституціонально-синергетична концепція механізму модернізації промисловості базується на властивостях промисловості як синергетичної системи, яка визнає інститути як головну рушійну силу промислового розвитку [12]. Причому ці інститути мають включати як самосвідомість ролі окремих людей, соціумів, співтовариств, так і їх рефлексивну поведінку як самоорганізаційного процесу руху до деяких узгоджених цілей.

Для запровадження змін в інституціональному механізмі, які б сприяли більшій ефективності реалізації державних стимулів модернізації економіки, необхідно проводити перетворення в усіх складниках інституціонального механізму, а саме:

1. Запроваджувати зміни до законодавства, які виключають неоднозначне тлумачення норм права, встановлюють ключові орієнтири в господарській практиці промислових підприємств, передбачають чітку відповідальність за порушення таких норм та створюють сприятливе інституціональне середовище для капітальних інвестицій в оновлення промислового бізнесу.

2. Вдосконалювати систему державних інституцій, яка має забезпечувати наявність та чітку координацію між органом, що формує та реалізує промислову політику, органами фінансової та організаційної підтримки промислової діяльності (фасилітаторами модернізаційних процесів), зокрема експортно-кредитних агентств, агентств із підтримки інноваційної та інвестиційної діяльності тощо, підвищувати її спроможність за рахунок підвищення кваліфікації працівників, набуття нових навичок та компетентностей, що сприятимуть становленню сервісної та фасилітативної функції держави.

3. Розвивати недержавні інституції, що становлять інституціональне середовище модернізації промислового сектору, особливу увагу приділяючи налагодженню діалогу та вибору ефективних його форм між ними, промисловими підприємствами та державою.

Таблиця 1

Інституційне та організаційне забезпечення модернізації промисловості України

Чинник модернізації	Інституційне, законодавче та нормативно-правове забезпечення
Забезпечення конкурентного механізму	Антимонопольний комітет України: закони України «Про захист економічної конкуренції» (№2210-III, від 11.01.2001), «Про захист від недобросовісної конкуренції» (№236/96 від 07.06.1996), «Про Антимонопольний комітет України» (№3659-XII від 26.11.1993), «Про природні монополії» (№1682-III від 20.04.2000), «Про публічні закупівлі» (№922-VIII від 01.12.2019)
Забезпечення незалежності судів	Вища рада правосуддя: ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» (№1402-VIII від 02.06.2016), «Про забезпечення права на справедливий суд» (№192-VIII від 12.02.2015), «Про виконавче провадження» (№1404-VIII від 02.06.2016), «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» (№1188-VII від 08.04.2014)
Податкове адміністрування	Міністерство фінансів України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України: Податковий кодекс України (№2755-VI від 02.12.2010), Митний кодекс України (№4495-VI від 13.03.2012), Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (№2464-VI від 08.07.2010)
Подолання корупції	Міністерство юстиції України, Міністерство цифрової трансформації України, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура: Конституція України (№ 254к/96-ВР від 28.06.1996), Закон України «Про запобігання корупції» (№1700-VII від 14.10.2014), Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (№ 1698-VII від 14.10.2014), Кримінальний кодекс України (№2341-III від 05.04.2001), Кодекс України про адміністративні правопорушення (№8073-X від 07.12.1984)
Розвиток інфраструктури	Міністерство інфраструктури України, Міністерство розвитку громад та територій України, Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг, Державне агентство автомобільних доріг: Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України» (№460 від 30.06.2015), накази Міністерства інфраструктури України, Міністерства розвитку громад та територій України
Регулювання ринку праці	Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Державна служба зайнятості України: Кодекс законів про працю (№322-VIII від 10.12.1971), закони України «Про зайнятість населення» (№5067-VI від 05.07.2012), «Про освіту» (№2145-VIII від 05.09.2017), «Про вищу освіту» (№1556-VII від 01.07.2014)
Цифровізація економіки	Міністерство та Комітет цифрової трансформації України: накази та розпорядження Міністерства цифрової трансформації України
Лібералізація підприємницької діяльності	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна регуляторна служба України: закони України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (№2806-IV від 06.09.2005), «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (№877-V від 05.04.2007), «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (№1160-IV від 11.09.2003)
Сталий розвиток, екологізація промисловості, циркулярна економіка	Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (№2697-VIII від 28.02.2019), Водний кодекс України (№213/95-ВР від 06.06.1995), ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» (№2707-XII від 16.10.1992), «Про альтернативні джерела енергії» (№555-IV від 20.02.2003), «Про відходи» (№187/98 від 05.03.1998), «Про охорону навколишнього природного середовища» (№1264-XII від 25.06.1991), «Про ринок електричної енергії» (№2019-VIII від 13.04.2017), «Про енергозбереження» (№74/94 від 01.07.1994), Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку на період до 2030 року» (№722/2019 від 30.09.2019)
Захист прав власності	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Цивільний кодекс України (№435-IV від 01.02.2020), закони України «Про авторське право та суміжні права» (№3792-XII від 23.12.1993), «Про охорону прав на промислові зразки» (№3688-XII від 15.12.1993), «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» (№3687-XII від 15.12.1993), «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (№1587-III від 23.03.2000) тощо

Джерело: розробка автора

4. Створювати умови для зміни неформальних норм та правил: запроваджувати нові підходи до шкільного виховання, сприяти дифузії новітніх технологій у життєдіяльність суспільства, зробити їх інструментом для поступової зміни формальних правил у ході відбору найкращих зразків неформальних обмежень. На думку Д. Нортон, «неформальні правила, в основі яких лежать зміни в культурі, не змінюються слідом за зміною у формальних правилах», що призводить до «протиріч між зміненими формальними правилами та незміненими неформальними правилами» [6]. Також необхідно сприяти поширенню практики прийняття рішень на засадах прозорості, законності, почасти утилітарності, переймати найкращий досвід прийняття рішень у діловій практиці та в практиці державного управління в розвинутих ринкових економіках.

5. Коригувати патерни економічної поведінки за рахунок створення нового досвіду взаємодії промислових виробників з органами державної влади (податковими органами, органами державного нагляду, регіональними органами влади), фінансовими установами, громадянським суспільством, освітнім та науковим середовищем, що формується на основі розвитку партнерських відносин. Такі відносини можуть засновуватися на принципах, які визначені для соціального партнерства [13, с. 205]: конструктивного діалогу, добровільного вибору форми партнерства, рівноправності сторін, повазі, узгодженні та обліку інтересів сторін, пріоритету узгоджувальних процедур і пошуку компромісних рішень, взаємного інформування, дотримання та відповідальності щодо досягнутих рішень.

Висновки з проведеного дослідження. Стан розвитку промисловості та обсягів інвестування характеризується кризовими явищами – глибоке падіння промислового виробництва

наприкінці 2019 р., відтік інвестицій, укріплення гривні та скорочення експорту створюють нові виклики як для держави, так і для бізнесу. В умовах необхідності впровадження технологій Індустрії 4.0 для підвищення конкурентоспроможності національної промисловості, розширення експорту та вбудовування в ланцюги доданої вартості назріває потреба в дослідженні інституціонального механізму модернізації промислового сектору. Важливим питанням постає методологічне підґрунтя для його вивчення. Одним із методів виступає поєднання інституціонального та синергетичного підходів, що відкриває можливість зрозуміти закономірності функціонування та розвитку промислового сектору й є необхідною передумовою забезпечення його життєздатності та стійкості в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Модернізація промислового сектору із цієї позиції має розглядатися як нелінійний просторово розподілений процес, ефективність його залежить від створеного інституціонального середовища – законодавчого поля, формальних та неформальних норм та правил, системи державних та недержавних інституцій, правил та процедур прийняття рішень у господарській практиці промислового сектору, інститутів контролю над їх реалізацією, а також патернів економічної поведінки, що склалися під впливом специфіки соціально-економічного, суспільно-політичного, історико-культурного розвитку країни.

Аналіз цих складників доводить, що для забезпечення ефективного функціонування інституціонального механізму модернізації промислового сектору мають відбутися певні їх зміни, які забезпечать необхідну конгруентність для налагодженого функціонування такого механізму.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Київ, 2020. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.01.2020).
2. Надходження податків і зборів / Державна фіскальна служба України. Офіційний портал. Київ, 2019. URL : <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatktiv-i-zboriv--obovyaz/nadhodjennya-podatktiv-i-zboriv/> (дата звернення: 22.12.2019).
3. Геєць В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України. *Економіка України*. 2014. № 12. С. 4–19.
4. Крайнікова Т. Споживчі патерни медіаповедінки: суть і роль у культурі медіа споживання. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 3. С. 1-4.
5. Damen L. Culture learning: the fifth dimension on the language classroom. Reading : Addison-Wesley, 1987. 406 p.
6. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва : Начала, 1997. 304 с.
7. Шманёв С.В., Егорова Т.Н. Инновационные процессы: институционально-синергетический подход. *Транспортное дело России*. 2012. № 6-2. С. 23–25.
8. Haken H. Information and Self-Organization: A Macroscopic Approach to Complex Systems. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 2006. 258 p.

9. Рассказов Д.С. Институційні засади ринкової трансформації. *Напрями стабілізації економічного розвитку України* : збірник наукових праць / редкол.: Л.К. Безчасний (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т економіки НАН України, 2002. С. 27–35.
10. Вольчик В.В. Культура, поведенческие паттерны и индуктивное мышление. *Журнал институциональных исследований*. 2016. Т. 8. № 4. С. 28–39.
11. Гайсина Л.М. Социально-ориентированное управление на предприятиях нефтегазового комплекса в условиях трансформации: синергетический подход : дис. ... докт. социол. наук : спец. 22.00.08 «Социология управления». Тюмень : Тюменский индустриальный университет, 2019. 358 с.
12. Кузнецов Б.Л., Кузнецова С.Б., Гамуллина Г.Ф. Территории опережающего развития: институциональные и региональные противоречия. *Известия Уральского государственного экономического университета*. 2019. Т. 20. № 3. С. 23–37.
13. Фальченко О.О. Соціальне партнерство в системі соціально-трудоу відносин готельно-ресторанного господарства. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 13. С. 203–207.

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 18 January 2020). (in Ukrainian)
2. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy (2019). Nadhodzhennia podatkov i zboriv (Revenue from taxes and fees). Available at: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv--obovyaz/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv/> (accessed 22 December 2019). (in Ukrainian)
3. Heyets V.M. (2014). Instytutsiyna obumovlenist innovatsiynih protsesiv u promyslovomu rozvytku Ukrainy [Institutional conditionality of innovative pocesses in industrial development of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12. pp. 4–19. (in Ukrainian)
4. Kraynikova T. (2014). Spozhyvchi paterny mediapovedinky: sut' i rol' u kulturi mediaspozhyvannia [Consumption patterns of mediabehavior: the essence and the role in a mediaconsumption culture]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty*, no. 3. pp. 1-4. (in Ukrainian)
5. Damen L. (1987) *Culture learning: the fifth dimension on the language classroom*. Reading: Addison-Wesley.
6. Nort D. (1997). *Instituty, institutsionalnye izmeneniya i funktsyonirovanie ekonomiki* (Institutions, Institutional Change and Economic Performance). Moscow: Fond ekon. knigi «Nachala». (in Russian)
7. Shmaniov S.V., Yegorova T.N. (2012). Innovatsionnye protsessy: institutsionalno-sinergeticheskiy podhod [Innovative processes: institutional and synergetic approach]. *Transportnoe delo Rossii*. no. 6-2. pp. 23–25. (in Russian)
8. Haken H. (2006). *Information and Self-Organization: A Macroscopic Approach to Complex Systems*. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
9. Rasskazov D.S. (2002). Instytutsitni zasady rynkovoyi transformatsii [Institutional base of market transformation]. *Napriamy stabilizatsii ekonomichnogo rozvytku Ukrainy: Zb. nauk. Prats*. Ed.: L.K. Bezchasny et al. Kyiv: Instytut ekonomiky NAN Ukrainy, pp. 27–35. (in Ukrainian)
10. Volchik V.V. (2016) *Kultura, povedencheskie patterny i induktivnoe myshlenie* [Culture, behavior patterns and inductive mindset]. *Zhurnal institutsionalnyh issledovaniy*. Vol. 8, no. 4, pp. 28–39. (in Russian)
11. Gaysina L.M. (2019). *Sotsialno-orientirovannoe upravlenie na predpriyatiyah neftegazovogo kompleksa v usloviyah transformatsii: sinergeticheskiy podhod* [Socially oriented management at oil and gas enterprises under transformation conditions: a synergistic approach] (PhD Thesis). Tumen: Tumenskiy industrialny universitet. (in Russian)
12. Kuznetsov B.L., Kuznetsova S.B., Gamullina G.F. (2019). *Territorii operezhauschego razvitiya: institutsionalnye i regionalnye protivorechiya*. [Territories of advanced development: institutional and regional tensions]. *Izvestiya Uralskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta*. Vol. 20, no 3, pp. 23–37. (in Russian)
13. Falchenko O.O. (2017). *Sotsialne partnerstvo v systemi sothialno-trudovyh vidnosyn gotelno-restorannogo gospodarstva* [Social partnership in the system of social and labor relations of the hotel and restaurant economy]. *Infrastruktura rynku*. Issue 13, pp. 203–207. (in Ukrainian)